

De schaduwkoning

Maaza Mengiste

De schaduwkoning

Een roman

Vertaald door Karina van Santen
en Martine Vosmaer

Ambo|Anthos
Amsterdam

Van Maaza Mengiste verscheen
eveneens bij Ambo|Anthos uitgevers

De leeuw en de keizer

De vertaalsters ontvingen voor deze vertaling
een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978 90 263 5508 0

© 2019 Maaza Mengiste

© 2021 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,
Amsterdam en Karina van Santen en Martine Vosmaer

Oorspronkelijke titel *The Shadow King*

Oorspronkelijke uitgever W. W. Norton & Company

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie © Lynn Buckley

Foto auteur © Miriam Berkley

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

*Voor mijn moeder
Om je liefde, om alles*

*Voor mijn vader
Omdat je me nooit in de steek liet, ook al ben je er niet meer*

ℓ

*Voor Marco
Zonder wie dit allemaal niet mogelijk was geweest*

... zeker om mensen van later stof voor gezangen te geven.

De Ilias van Homerus (vertaling H.J. de Roy van Zuydewijn)

Wee het land van de sjirpende krekels, voorbij de rivieren van Nubië.

Jesaja 18.1

Hoe drong tot uw zinnen van godenbeschikking
't verblindende leed? Hoe zingt door uw mond
de schrik in kwaad-verklankte zang
en hoge schrille wijs?
Door wie kwam u het onheilspellend woord
van goddelijke zieneres?

Agamemnon van Aeschylus (vertaling Emiel de Waele)

PROLOOG

WACHTEN

1974

Ze wil het zich niet herinneren maar ze is hier nu eenmaal en het geheugen raapt scherven. Ze is te voet en per bus naar Addis Abeba gekomen, door een gebied dat ze bijna veertig jaar lang bewust heeft willen vergeten. Ze is twee dagen te vroeg, maar ze zal op hem wachten, zittend op de grond in deze hoek van het treinstation, met het metalen kistje op schoot, haar rug tegen de muur, stram als een schildwacht. Ze heeft de jurk die ze niet dagelijks draagt aangetrokken. Haar haar is glad en netjes gevlochten en ze heeft het lange litteken dat onder haar hals langs rimpelt en als een gebroken ketting over haar schouder loopt zorgvuldig verborgen.

In het kistje zitten zijn brieven, *le lettere, ho sepolto le mie lettere, è il mio segreto, Hirut, anche il tuo segreto. Segreto, geheim, meestir. Je moet ze voor me bewaren tot ik je weer zie. Ga nu. Sbrigati. Gauw, voor ze je te pakken krijgen.*

Er zitten krantenknipsels in die dateren uit de hele periode van de oorlog tussen haar land en het zijne. Ze weet dat hij ze op volgorde heeft gelegd vanaf het begin, 1935, tot bijna het einde, in 1941.

In het kistje zitten foto's van haar, die hij in opdracht van Fucelli heeft genomen en waarop hij in zijn eigen nette handschrift heeft genoteerd: *Una bella ragazza. Una soldata feroce.* En de foto's die hij uit eigen beweging nam, memento's, opgedolven uit het leven van de bange jonge vrouw die ze in die gevangenis was, achter die prikkeldraadomheining, opgesloten in angstaanjagende nachten waaruit ze zichzelf niet kon bevrijden.

In het kistje zitten de vele doden die aandringen op wederopstanding.

Ze heeft vijf dagen gereisd om hier te komen. Ze heeft zich een weg gebaad langs controleposten en nerveuze militairen, langs angstige dorpelingen die

fluisterden over een op handen zijnde revolutie, en langs gewelddadige studentendemonstraties. Ze heeft toegekeken hoe een stoet jonge vrouwen, met geheven vuisten en geweren, langs de bus marcheerde die haar naar Bahir Dar bracht. Ze staarden naar haar, een oudere vrouw in haar lange kleurloze jurk, alsof ze degenen die hen voorgingen niet kenden. Alsof het voor het eerst was dat een vrouw een geweer droeg. Alsof de grond onder hun voeten niet veroverd was door een aantal van de grootste strijdsters die Ethiopië ooit gekend had, vrouwen als Aster, Nardos, Abebech, Tsedale, Aziza, Hanna, Meaza, Aynadis, Debru, Yodit, Ililta, Abeba, Kisdist, Belaynesh, Meskerem, Nunu, Tigist, Tsehai, Beza, Saba en een vrouw die alleen maar de kokkin werd genoemd. Hirut fluisterde de namen van die vrouwen terwijl de studenten langs marcheerden, elk woord wierp haar terug in de tijd tot ze weer op ruig terrein was, naar adem happend in kruitdampen, stikkend in de scherpe stank van gif.

Ze werd pas teruggevoerd naar de bus, naar het heden, doordat een oude man haar arm greep toen hij naast haar kwam zitten: *Als Mussoloni niet van de keizer af kon komen, wat verbeelden deze studenten zich dan wel?* Hirut schudde haar hoofd. Ze schudt nu haar hoofd. Ze is zover gekomen om dit kistje terug te brengen, om zich te bevrijden van de gruwelen die ongevraagd weer aan komen strompelen. Ze is gekomen om de geesten prijs te geven en te verdrijven. Ze heeft geen tijd voor vragen. Ze heeft geen tijd om de uitspraak van een oude man te verbeteren. Een naam sleurt altijd een andere mee: niets reist alleen.

Van buiten slaat een vuistvol zonlicht door het stoffige raam van het station van Addis Abeba. Het dompelt haar hoofd in warmte en daalt neer op haar voeten. Een bries ontplooit zich in de ruimte. Hirut kijkt op en ziet een jonge vrouw in *ferenj*-kleren en met een versleten koffer in haar handen geklemd de deur openduwen. De stad rijst achter haar op. Hirut ziet de lange onverharde weg die naar het centrum leidt. Ze ziet drie vrouwen met bundels brandhout op hun hoofd. Daar, net voorbij de rotonde, waar ooit, in 1941, krijgers liepen, van wie zij er een was, loopt een stoet priesters. Het platte kistje, zo lang als haar onderarm, wordt koud op haar schoot, ligt zwaar als een stervend lichaam tegen haar buik. Ze gaat verzitten en tast langs de randen van het harde, scherpe metaal dat roest van ouderdom.

Ergens diep in de krochten van deze stad wacht Ettore al twee dagen op haar. Hij zit achter zijn bureau in het zwakke licht van een klein kantoorje, gebogen over een van zijn foto's. Of hij zit op een stoel die baadt in hetzelfde

licht dat aan haar voeten trekt naar zijn Italia te staren. Ook hij telt de uren af, helt net als zij naar de afgesproken dag. Hirut staart naar het zonovergoten uitzicht dat zich door de openzwaaiende deuren perst. Als ze langzaam dichtgaan, houdt ze haar adem in. Addis Abeba krimpt tot een smalle strook en glipt de ruimte uit. Ettore slinkt en wijkt terug in het duister. Als ze eindelijk helemaal dicht zijn, is ze weer alleen, haar handen stevig om het kistje in deze galmende wachtkamer.

Ze voelt de eerste vlagen van een vertrouwde angst. Ik ben Hirut, zegt ze tegen zichzelf, dochter van Getey en Fasil, geboren op een gezegende oogstdag, geliefde vrouw en liefhebbende moeder, soldaat. Ze ademt uit. Het heeft zoveel tijd gekost om hier te komen. Het heeft bijna veertig jaar van een ander leven gekost om de eerste herinneringen te vinden aan wie ze ooit is geweest. De reis terug begon zo: met een brief, de eerste die ze ooit heeft gekregen:

Cara Hirut, ze zeggen dat ik je eindelijk heb gevonden. Ze zeggen dat je getrouwd bent en in een dorp woont dat te klein is om op de kaart te staan. Deze boodschapper zegt dat hij je dorp kent. Hij zegt dat hij dit bij je zal afleveren en met jouw boodschap voor mij zal terugkomen. Kom alsjeblieft naar Addis. Haast je. Er heerst hier onrust en ik moet weg. Ik kan nergens anders naartoe dan naar Italië. Zeg wanneer ik je op het station kan ontmoeten. Wees voorzichtig, ze zijn in opstand gekomen tegen de keizer. Kom alsjeblieft. Neem het kistje mee. Ettore.

Hij is gedateerd op de ferenj-datum: 23 april 1974.

De deuren gaan weer open en dit keer is het een van de soldaten die ze overal langs de weg naar deze stad zag. Een jongeman die lawaai over zijn schouder binnen laat rollen. Hij draagt een nieuw geweer achteloos op zijn rug. Zijn uniform is nergens verstoord of gescheurd. Het is niet vuil en het past hem goed. Hij ziet er te gretig uit om ooit een stervende landgenoot te hebben vastgehouden, zijn bewegingen zijn te fel om ooit echte uitputting te hebben ervaren.

‘Het land aan wie het bewerkt! Revolutionair Ethiopië!’ roept hij, en de lucht in het station vlucht de ruimte uit. Hij heft zijn geweer met de onhandigheid van een kind, in het besef dat er naar hem gekeken wordt. Hij richt op de foto van keizer Haile Selassie die boven de ingang hangt. ‘Weg met de keizer!’ roept hij terwijl hij zijn geweer van de muur naar de achterkant van het zenuwachtige station zwaait.

Het is druk in de wachtkamer, vol mensen die weg willen uit de roerige stad. Ze houden hun adem in en deïnen terug voor deze jongen in uniform die zich mannelijk wil voordoen. Hirut kijkt naar de foto van keizer Haile Selassie: een waardige man met verfijnde trekken die in de lens staart, somber en koninklijk in zijn militaire uniform met medailles. De soldaat werpt ook een blik omhoog, en kan alleen nog maar zijn eigen stem horen weergalmen. Hij schuifelt verlegen, draait zich dan om en rent de deur uit.

De doden pulseren onder het deksel. Zo lang zijn ze in verzet gekomen en verkrumeld onder haar boosheid, om plaats te maken voor de schaamte die haar nog steeds verlamt en verbijstert. Ze hoort nu hoe ze haar vertellen wat ze al weet:

De echte keizer van dit land is op zijn boerderij bezig het kleine stukje grond naast het hare te bewerken. Hij heeft nooit een kroon gedragen, woont alleen en heeft geen vijanden. Het is een stille man die ooit een natie leidde in de strijd tegen een stalen beest en zij was zijn trouwste soldaat: de trotse schildwacht van de Schaduwkoning. Zeg het hun, Hirut. Er is geen beter moment dan het hier en nu.

Ze hoort de doden steeds luidruchtiger worden: We moeten gehoord worden. We moeten herinnerd worden. We moeten gekend zijn. We zullen niet rusten tot er om ons is gerouwd. Ze maakt het kistje open.

Er zijn twee bundeltjes foto's, allebei met hetzelfde dunne blauwe koord eromheen. Hij heeft in soepel schrift op een ervan haar naam gezet, de letters bollen over het papier dat om het stapeltje is gevouwen en op zijn plaats wordt gehouden door het koord. Hirut knoopt het los en er glijden twee foto's uit die van ouderdom aan elkaar plakken. De ene is van de Franse fotograaf die door de hooglanden in het noorden zwierf om foto's te maken, een scharminkel van een man met een enorme camera. Achter op de foto staat *Gondar, 1935*. Dit is wat we over deze man weten: hij is een voormalige tekenaar uit Albi, een mislukte schilder met een gladde stem en kleine, blauwe ogen. Hij is louter van belang voor zover de herinnering het toelaat. Maar hij zit in het kistje en hij is een van de doden en eist zijn recht op om gekend te worden. Wat we zullen zeggen omdat het moet: er is ook een door deze Fransman gemaakte foto van Hirut. Een portret dat hij heeft gemaakt toen hij bij Aster en

Kidane op bezoek was en vroeg of hij een foto mocht maken van de bedienden om te verhandelen met andere fotografen, of in te ruilen voor filmrolletjes. Ze wendt zich ervan af. Ze wil haar foto niet zien. Ze wil het kistje dichtdoen om ons het zwijgen op te leggen. Maar de foto is hier en deze jongere Hirut verzet zich ook tegen een stil graf.

Dit is Hirut. Dit zijn haar open gezicht en nieuwsgierige blik. Ze heeft het hoge voorhoofd van haar moeder en de gewelfde mond van haar vader. Haar heldere ogen zijn alert maar kalm, vangen het licht in gouden prisma's. Ze komt naar voren, een knap meisje met een slanke hals en afhangende schouders. Ze lijkt op haar hoede, haar houding is merkwaardig stijf, zonder de aangeboren elegantie waar ze zich pas jaren later van bewust zal zijn. Ze kijkt weg van de camera en doet haar best haar ogen niet tot spleetjes te knijpen, met haar gezicht naar de bijtende zon. De scherpe lijn van haar sleutelbeen en de littekenloze hals die oprijst uit de V-hals van haar jurk zijn goed te zien. Het is deze foto die de gave huid op haar schouders en rug zal bewaren. Er is geen andere herinnering aan het ongeschonden lichaam dat ze ooit met de achteloosheid van een kind bewoonde. En kijk daar, op de achtergrond, zo ver weg dat ze nauwelijks te zien is, staat Aster te kijken, een elegante lijn die door het licht snijdt.

BOEK 1

INVASIE

1935

Hirut hoort Aster haar naam schreeuwen, ze roept haar met een stem die van spanning dreigt te breken. Hirut kijkt op van het traag brandende vuur dat ze in een hoekje van het erf bijhoudt. Ze zit voorovergebogen op een krukje naast een stapel uien die gepeld moeten worden. De kokkin staat achter haar in de keuken vlees te snijden voor het avondeten. Aster zou nu haar koffie moeten drinken in bed, in een zachte deken gewikkeld, en misschien uit het raam naar haar bloemen kijken. Dit zou een rustige ochtend moeten zijn. Hirut verstijft bij de inbreuk. Dan roept Aster Hiruts naam opnieuw, en dit keer zo luid, met zoveel nadruk, dat de kokkin haar snelle snijden onderbreekt, de ochtendvogels zwijgen en zelfs de grote boom net achter de poort de bries lijkt te vangen om onbeweeglijk te blijven. Heel even roert zich niets.

Wat heb ik gedaan? Hirut merkt dat haar handen trillen.

De kokkin leunt geschrokken uit de keukendeur: Ze is in onze kamer. Ze wijst naar het bediendenverblijf. Wat doet ze daar? Schiet op, sta op.

Hirut laat het takje vallen waarmee ze in de houtskool port en krabbelt overeind. De gedachte krijgt vorm: Aster is in het bediendenverblijf. Ze is in het hokkige kamertje dat Hirut met de kokkin deelt, de plek waar ze 's avonds naartoe gaan om hun dienstbaarheid af te leggen en te slapen. Het is een kamertje dat losstaat van het huis met de vele kamers waar Aster met haar man Kidane woont. Het is een ruimte die geen ruimte is, een kamer die minder dan een kamer is. Het is een donkere holte die in eindeloze uitgeputte nachten is gekerfd. En niet bedoeld om bij daglicht gezien te worden. Niet bedoeld voor iemand als Aster.

Is ze daar binnen? vraagt Hirut.

Ze is daar nog nooit binnen geweest. De oudere vrouw leunt uit de deuropening en houdt zich met haar sterke armen vast aan de lijst terwijl ze zich rekt om het smalle pad te zien dat naar het bediendenverblijf leidt, alsof ze bang is de veilige keuken te verlaten. Is Kidane terug?

Hirut schudt haar hoofd. Kidane is voor zonsopgang met zijn paard vertrokken.

Dus we zijn alleen, zegt de kokkin. Ze had ruzie met Kidane toen ik zijn spullen klaarmaakte.

Hirut wil tegen de kokkin zeggen dat Aster eigenlijk naar bed zou moeten. Ze zou stil moeten liggen om de pijn van haar maandelijkse bloeding te verlichten. En zij zouden de gewone dagelijkse dingen moeten doen, werken tot de hemelkoepel zwaar boven hen hangt, onder de last van vele sterren.

Toe maar, ga. De kokkin loopt de keuken weer in, maar kijkt Hirut nadrukkelijk aan, het mes losjes in haar hand. Ze mag niet in onze spullen neuzen, voegt ze eraan toe. Ze schikt de sjaal om haar hoofd en stopt een paar losse strengen grijs haar die uitsteken weer weg.

De kokkin doelt op het oude geweer dat Hiruts vader haar vlak voor zijn dood gaf. Samen met de jurk waarin ze aankwam en het kettinkje dat ze draagt. Hirut heeft verder niets op de wereld dat van haar is.

Alles is verstopt, zegt ze omdat de kokkin ongewoon zenuwachtig lijkt.

Aster roept haar naam opnieuw, de nadruk maakt plaats voor onbeheers- te boosheid.

De kokkin buigt zich alsof die stem aan haar trekt. Ga! schreeuwt ze. En geef antwoord!

Hirut draait zich snel om. Ik kom eraan! Ze haast zich naar het bediendenverblijf.

Ze staat bij de deur van het bediendenverblijf en ziet voor het eerst hoe klein het eigenlijk is, hoe sjofel en benard de ruimte is die ze al bijna een jaar thuis noemt. In het schemerlicht van de benauwde kamer lijkt Aster, gekleed in een mooie *abesha chemise*, te veel voor deze ruimte die nauwelijks genoeg is voor wat dan ook. Het is minder dan een hok, het is een bedompt gat omsloten door modder en stro en mest. Er is geen echte deur, geen helder raam. Ze slapen op dunne matrasjes die ze moeten oprollen om er te kunnen lopen. Er zijn alleen maar restjes van afgedankte dekens voor smalle openingen gespijkerd, lappen die stof en donkerte vangen. Het hok is gemaakt voor twee mensen die gedwongen zijn hun leven te schikken naar één vrouw en haar